

року. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР 14.09.1956 р. // Інформаційний бюлетень Міністерства праці України „Людина і праця”. — 1994. — № 9 – 10.

8. Конвенція про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються № 135. Прийнята на 56-й сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці 23 червня 1971 р. Конвенцію ратифіковано Законом України № 798-IV від 15.05.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 30. — Ст. 255.

9. Кодекс законів про працю України. Затверджений Законом УРСР від 10 грудня 1971 року // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1971. — Додаток до № 50. — Ст. 375.

10. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А.О.Івченко. — Харків : Фоліо, 2002. — 540 с.

11. Голованова Е. А. Гарантії робочих и служачих при увольненіи / Е. А. Голованова. — М. : Юрид. лит., 1975. — 112 с.

УДК 349.3

Факас І. Б.,

кандидат юридичних наук,
ст. викладач кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького факультету
Національного університету
„Одеська юридична академія”

Міжнародне співробітництво в сфері

загальнообов’язкового державного пенсійного страхування

В статті розглядається сучасний стан міжнародного співробітництва в сфері загальнообов’язкового державного пенсійного страхування та перспективи його розвитку.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, загальнообов’язкове державне пенсійне страхування, міжнародні договори (угоди) з питань пенсійного та соціального забезпечення, громадяни, які виїжджають на постійне проживання за кордон.

В статье рассматривается современное состояние международного сотрудничества в сфере общеобязательного государственного пенсионного страхования и перспективы его развития.

Ключевые слова: международное сотрудничество, общеобязательное государственное пенсионное страхование, международные договора (соглашения) по вопросам пенсионного и социального обеспечения, граждане, которые выезжают на постоянное место жительства за границу.

In the article the modern consisting of international cooperation is examined of sphere of obligatory state pension insurance and prospect of his development.

Keywords: international cooperation, obligatory state pension insurance, international agreements (agreements) on questions the pension and social providing, citizens leaving for permanent residence.

Питання міжнародного співробітництва в сфері соціального та пенсійного забезпечення перебували і продовжують залишатись в центрі уваги вчених. Українці стають дедалі мобільнішою нацією. Вони живуть у багатьох країнах світу. Міграційний приріст за 2011 рік склав 17.1 тис. осіб, що на 1 тис. більше ніж у 2010 р. Все це зумовлює необхідність укладення нових міжнародних договорів (угод) з іншими державами щодо здійснення пенсійного забезпечення сторонами за період сплати страхових внесків у кожній із держав-учасниць та перегляду чинних міжнародних договорів (угод).

Питання міжнародного правового регулювання соціального забезпечення досліджували російські вчені правники: М. Л. Захаров, А. М. Лушніков, М.В. Лушнікова, О.Є. Мачульська, Е.Г. Тучкова, С.О. Чирков, а також українські правознавці Н.Б. Болотіна, І.М. Сирота, Б.І. Сташків, О.В. Тищенко, Г.І. Чанишева.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану міжнародного співробітництва в сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та з'ясуванні перспектив його розвитку.

З моменту проголошення Україною незалежності минуло більше двадцяти років. Протягом цього часу відбулися значні зміни в політичній та економічній системах держави, а також напрацьовано нове законодавство. Не оминули ці зміни й пенсійної системи країни. В Україні сформувалося власне пенсійне законодавство, відмінне від того, що існувало в СРСР. Аналогічні процеси відбувалися в новостворених державах, колишніх республіках СРСР.

Найгострішою проблемою, яка виникла після розпаду СРСР, стало пенсійне забезпечення 60 млн. пенсіонерів, що проживали на території колишнього СРСР. Вона була спричинена прийняттям у новостворених державах національних законодавств про пенсійне забезпечення, яке відрізнялося від того, що діяло на теренах Союзу РСР. У деяких країнах встановлено залежність права на пенсійне забезпечення від громадянства особи, в інших — від періоду проживання в державі. Також було звужено коло пільг у пенсійному забезпеченні. Виникла необхідність врегулювання значних міграційних потоків між новоствореними державами [3].

Україна стала правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечили Конституції України та інтересам республіки. Відповідно до Закону України „Про правонаступництво України” кожному громадянину України гарантується забезпечення прав людини незалежно від національної належності та інших ознак відповідно до міжнародно-правових актів про права людини [7].

Виплата пенсій за кордон здійснюється на підставі відповідних міжнародних договорів та чинного законодавства України.

Порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України встановлено Законом України „Про міжнародні договори”. Міжнародні договори, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина; укладаються від імені України [6].

Одним із перших міжнародних договорів із питань пенсійного забезпечення, який підписала Україна, стала багатостороння Угода про гарантії прав громадян держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав в галузі пенсійного забезпечення від 13.03.1992 р. (далі — Угода), зобов'язання за якою взяли на себе дев'ять держав-учасниць СНД: Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Республіка Киргизстан, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Туркменістан, Республіка Узбекистан та Україна.

Уряд Республіки Молдова підписав зазначену Угоду із приміткою про те, що питання пенсійного забезпечення регулюються двосторонніми угодами. Вважається, що зобов'язання із пенсійного забезпечення громадян за Угодою уряд цієї країни на себе не взяв.

Усі інші держави-учасниці Угоди зобов'язалися захищати права громадян у галузі пенсійного забезпечення, визнавати та виконувати зобов'язання за міжнародними угодами, укладеними СРСР у цій сфері. Угода залишається чинною і сьогодні. Зобов'язання за нею стосуються не лише питань призначення пенсій, а й тих, що пов'язані з обчисленням стажу. Так, згідно із п. 2 ст. 6 Угоди, для встановлення права на пенсію, у тому числі на пільгових умовах і за вислугу років, громадянам держав-учасниць Угоди враховується трудовий стаж, набутий на території будь-якої з цих держав, а також на території колишнього СРСР до 13 березня 1992 р. На сьогодні вільна безвізова міграція працівників між країнами Співдружності Незалежних Держав продовжується. Періоди роботи працівника на території країн-учасниць СНД враховуються при наданні пенсійного забезпечення кожною державою згідно із законодавством тієї, де працівник постійно проживає та звертається за призначенням пенсії. Отже, період роботи на території Російської Федерації чи Республіки Білорусь, чи будь-якої іншої держави СНД враховується при призначенні пенсії в Україні за місцем постійного проживання особи [3].

У 1993 році між Урядом України та Урядом Російської Федерації в галузі пенсійного забезпечення було укладено Тимчасову угоду про гарантії прав громадян, які працювали в районах Крайньої Півночі та місцевостях, які прирівняні до

районів Крайньої Півночі (13 березня), що зберігає свою чинність і сьогодні, а також Угоду про порядок переведення і виплати пенсій відповідно до вищезазначеної угоди. Цього ж року було укладено угоду: про взаємне переведення пенсій особам, які мають право на пенсійне забезпечення і проживають на території України і Республіки Польща (19 травня).

Плідними для міжнародного співробітництва України у сфері пенсійного забезпечення стали 1995 – 2000 роки. Протягом цього періоду Україною укладено низку міжнародних договорів (угод) про співробітництво в галузі соціального та пенсійного забезпечення з урядами Республіки Грузія (9 січня 1995 р.), Азербайджанської Республіки (28 липня 1995 р.), Республіки Молдова (29 серпня 1995 р.), Міністерством соціального захисту населення Республіки Казахстан (21 вересня 1995 р.), Урядом Республіки Білорусь (14 грудня 1995 р.), з Королівством Іспанія (7 жовтня 1996 р.), з Республікою Грузія про взаємне переведення пенсій особам (23 листопада 1996 р.), з Азербайджанською Республікою (24 березня 1997 р.), Республікою Білорусь (12 червня 1997 р.), з Латвійською Республікою (26 лютого) з Республікою Молдова (23 жовтня), з Словацькою Республікою (5 грудня 2000 р.).

Упродовж 2001 – 2010 рр. Україною в галузі соціального та пенсійного забезпечення укладено міжнародні договори (угоди) з Литовською Республікою (23 квітня 2001 р.), Чеською Республікою (28 травня 2001 р.), Латвійською Республікою про порядок переказу і виплати пенсій (4 липня 2001 р.), Республікою Болгарія (4 вересня 2001 р.); адміністративні угоди про застосування Договору про соціальне забезпечення між Україною та Чеською Республікою (25 червня 2003 р.) та Словацькою Республікою Договору про соціальне забезпечення (21 червня 2004 р.), угоду з Литовською Республікою про порядок реалізації Договору про соціальне забезпечення (19 грудня 2005 р.), внесено зміни до Договору про соціальне забезпечення між Україною та Словацькою Республікою (11 жовтня 2007 р., укладено угоду з Португальською Республікою (7 липня 2009 р.) та адміністративну домовленість стосовно процедури застосування цієї угоди (25 вересня 2009 р.); технічну угоду з Литовською Республікою про порядок

призначення, переказу та виплати пенсій (19 січня 2010 р.) та Угоду з Естонською Республікою (5 жовтня 2010 р.).

За інформацією Міністерства соціальної політики України, 21 грудня 2011 року Верховна Рада України ратифікувала Угоду про соціальне забезпечення з Португалією, а 18 травня 2012 р. підписано Угоду між Україною і Республікою Польща про соціальне забезпечення, яка набуде чинності після ратифікації Верховною Радою України [1].

Свої міжнародні зобов'язання щодо виплати пенсій за кордон та іноземних пенсій Україна виконує в повній мірі. Відповідно до міжнародних зобов'язань України у 2011 р. управління між народного співробітництва Пенсійного фонду України забезпечило своєчасну виплату пенсій у 19 країнах світу громадянам України, які проживають за кордоном, на суму 1 280,16 тис. дол. та 971,83 тис. євро. В Україну згідно з міжнародними договорами України про співпрацю переказано пенсій на суму 2 277,27 тис. дол., 342,06 тис. євро. Від Пенсійного фонду Російської Федерації надійшло 65,72 млн. рос. руб. громадянам України, що працювали в районах Крайньої Півночі та місцевостях, прирівняних до районів Крайньої Півночі [1].

На сьогодні основним принципом вищезазначених міжнародних договорів (угод) є те, що держави домовляються між собою про збереження пенсійних прав громадян, які працюють на територіях цих держав, або переїжджають з території однієї держави на територію іншої. У кожному договорі (угоді) визначаються положення, за якими це право буде гарантуватись. Отже, міжнародні договори (угоди) про пенсійне забезпечення можна класифікувати на два види:

- договори, укладені за територіальним принципом пенсійного забезпечення (визначальним є застосування законодавства тієї держави, де особа проживає. Всі витрати на пенсійне забезпечення несе держава, де проживає пенсіонер);
- договори, укладені за пропорційним принципом пенсійного забезпечення (кожна держава несе фінансову відповідальність за періоди роботи, набуті на її території) [4].

За територіальним принципом пенсійного забезпечення на сьогодні Україною укладені та діють договори з країнами Спів-

дружності Незалежних Держав, а саме: Азербайджанською Республікою, Республікою Вірменія, Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Киргизькою Республікою, Республікою Узбекистан, Республікою Таджикистан, Республікою Грузія, Республікою Молдова, Російською Федерацією, Туркменістаном. Це означає, що трудовий стаж, набутий на території будь-якої з цих держав, враховується тією державою, де проживає працівник. Розмір пенсії обчислюється за нормами і в розмірах, передбачених законодавством країни проживання пенсіонера. У разі переїзду пенсіонера з території однієї держави на територію іншої, виплата пенсії за попереднім місцем проживання припиняється, якщо в державі за новим місцем проживання надається право на пенсію. Тобто, пенсіонер у своїх пенсійних правах прирівнюється до пенсіонерів держави, куди він переїхав на постійне місце проживання. У разі, якщо законодавством країни нового місця проживання право на пенсію не визначається, держава попереднього місця проживання зобов'язується переказувати призначену пенсію до виникнення права на пенсію у державі проживання. За пропорційним принципом пенсійного забезпечення на сьогодні укладені договори між Україною та Естонською Республікою, Латвійською Республікою, Литовською Республікою, Королівством Іспанія, Словацькою Республікою, Чеською Республікою, Болгарією та Португальською Республікою. Це означає, що якщо громадянин України поїде легально працювати в будь-яку із зазначених країн та буде там сплачувати внески на пенсійне страхування, він може розраховувати в майбутньому на частину пенсії за відпрацьований в цій державі стаж [4].

І, навпаки, якщо особа набуде права на пенсію в Україні та згодом поїде на постійне проживання до вищезазначених країн, їй будуть переводити пенсію в країну проживання.

Зауважимо, що своє право на зароблену пенсію можна реалізувати лише в тих державах, з якими Україна уклала міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою.

Винятки, встановлені для громадян, які проживають за кордоном, якщо пенсія їм призначена внаслідок трудового каліцтва або професійного захворювання. У цих випадках пенсія

виплачується й за відсутності міжнародного договору (ч. 2 ст. 92 Закону України „Про пенсійне забезпечення”). При цьому держава визначила відповідний механізм виплати таких пенсій (Постанова Кабінету Міністрів України „Про порядок переведення пенсій громадян, які виїхали на постійне проживання до інших країн” від 6 квітня 1993 року № 258) [2].

Отже, можна стверджувати, що положення ст. 51 Закону України „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”, згідно з яким виплата пенсії у разі виїзду за кордон здійснюється органами Пенсійного Фонду України лише в тому разі, якщо це передбачено міжнародним договором України, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України суперечить Конституції України. Основний Закон нашої держави гарантує загальнообов’язкове державне соціальне страхування за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел (ч. 2 ст. 46 Конституції України), що забезпечується й ч. 2 ст. 22 Конституції України, відповідно до якої конституційні права і свободи гарантуються й не можуть бути скасовані [5].

Таким чином, Україна сьогодні не забезпечує виконання конституційних принципів, якими гарантується право отримання пенсії, незалежно від того, де проживає особа, якій призначена пенсія, — в Україні, чи за її межами.

Число осіб українського походження, які проживають за межами України, за приблизними підрахунками становить від 12-ти до 20-ти мільйонів.

Найбільше українців проживає в Російській Федерації. За результатами Всеросійського перепису 2010 року їх чисельність складає 1,93 млн. осіб зі статусом громадян РФ, які ідентифікують себе як етнічні українці. Проте, згідно з неофіційною статистикою, чисельність української меншини в Росії сягає понад 10 млн. осіб. Так, ще кілька років тому російські демографи публічно декларували факт проживання в країні близько 8 – 10 млн. російських громадян українського походження.

За даними останнього перепису населення, що пройшов у 2006 році, в Канаді проживає 1 209 085 осіб українського

походження, що на 138 025 осіб або на 0,26% більше порівняно з переписом 2001 року

Чисельність осіб українського походження в США, за результатами перепису населення 2000 р., сягає близько 900 тисяч. Проте, деякі американські демографи вважають, що реальне число представників українського етносу в США становить понад 1,5 млн. осіб.

Серед країн проживання найбільших українських громад зарубіжжя — Бразилія (600 тисяч), Казахстан (550 тисяч), Молдова (455 тисяч осіб), Аргентина (300-350 тисяч), Білорусь (237 тисяч; на думку керівників української громади в цій країні, лише в Брестській області, колишньому етнографічному регіоні України „Берестейщина”, проживає близько півмільйона етнічних українців), Німеччина (140 тисяч), Узбекистан (біля 95 тисяч) [8]. Як свідчать статистичні дані, мільйони українських громадян працюють або перебувають за кордоном та потребують соціального захисту.

За інформацією Міністерства соціальної політики очікується підписання нових міжнародних договорів про соціальне забезпечення із ФРН, Державою Ізраїль, Угорщиною. Готується до підписання й нова угода з Королівством Іспанія. Їх проекти вже підготовлено. Нині фахівці Пенсійного Фонду України разом із Мінсоцполітиками та відповідними іноземними установами працюють над проектами двосторонніх договорів з Румунією, Республікою Сербія, Грецькою Республікою, Чорногорією.

Після ухвалення Закону „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”, що заклав основи нової страхової пенсійної системи в Україні, виникла необхідність переглянути вже чинні міжнародні договори (угоди) з країнами СНД. Ідеться про перехід до визнаного в Європі пропорційного принципу, коли кожна країна призначає людині пенсію лише за періоди сплати страхових внесків на її території. Нині триває робота експертів з напрацювання проектів відповідних міжнародних договорів з Російською Федерацією та Республікою Білорусь) [1]. Підписання та ратифікація таких міжнародних договорів (угод) дозволить забезпечити захист інтересів

українських громадян та посилити соціальний захист українців за кордоном.

У стислі строки необхідно активізувати міжнародне співробітництво та укласти договори (угоди) не лише з країнами, де працюють наші громадяни, а й з тими країнами, які українські пенсіонери обрали постійним місцем проживання, і як наслідок, позбавлені на законодавчому рівні права на пенсійне забезпечення.

Література:

1. [Електронний ресурс] / Режим доступу до стат.: www.mlsp.gov.
2. Законопроект про захист права отримувати пенсію у разі виїзду за кордон на постійне місце проживання [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.zakonoproekt.org.ua>.
3. Пенсії працівників країн пострадянського простору // Вісник Пенсійного фонду України. — 2011. — № 10. — С.18 – 19.
4. Пенсійне забезпечення громадян, які працюють за кордоном [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://dr.ckrfu.org.ua/content/view>.
5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 49. — ст.376.
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50. — ст.540.
7. Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 р. // Відомості Верховної ради України. — 1991. — № 46. — ст.617
8. Українська громада в країнах світу [Електронний ресурс] . — Режим доступу до стат.: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content>.

УДК 351.713(477):331.108.37

Соцький А.М.,

заступник директора

Чернівецького юридичного коледжу

Національного університету

„Одеська юридична академія”

Правові акти з організації праці

Виявлено та досліджено правові акти з організації праці, які не мають нормативного характеру. Внесено обґрунтовані пропозиції щодо законодавчого закріплення вимог до цих актів.